

„Szótárain ott vannak a magyarországi, németországi, romániai egyetemi könyvtárak polcain”

Kolumbán Zsuzsánna beszélgetése Szabó M. Atilla helységnévkutatóval

– Szilágysomlyón született, jelenleg Székelyudvarhelyen él. Mennyire volt hosszú és göröngyös az ide vezető út, melyek voltak az életkezdes fontosabb állomásai?

– A Szilágysomlyó megyei Szilágysomlyón születtem 1938. november 15-én. Szülőhárom mondhatni történelmi környezetben található, mintegy 50–60 méterre a somlyói Báthoryak várától. Szüleim megbecsült tagjai voltak az akkori somlyói társadalomnak, apám kiváló géplakatos, dízelmotor szakértő, anyám kistisztviselő. Az a somlyói népeség, amibe belecsöppentem, nemzetiségileg kevert volt, a többségi magyarok mellett ott voltak a románok, zsidók, szlovákok és a cigányok is. Városom az etnikai békeség színhelye volt, nem volt ismert a nemzetiségi gyűlölködés, a régiak ismerték, beszélték a másik nyelvért, tisztelték a szomszédok szokásait, kultúráját. Ilyen környezetben írtak be 1945-ben a helyi református felekezeti iskolába. Itt mindössze három évet tanulhattam a ma is élő Fodor László igazgatótanító irányítása alatt. Az 1948-as esztendő az iskolarendszer felbolygatását jelentette. A felekezeti iskolákat államosították, így kerültem többedmagammal a 2. számú magyar, 7 osztályos elemi iskolába. Az itt eltöltött első iskolai év a semmittevés esztendeje volt. Mi, a tanulók nagyon szerettük ezt az állapotot, nem volt tanterv, nem volt tankönyv. Az osztálytanítónk, hogy nehegy valamiben tévedjen, a közelben lévő római katolikus templom toronyórájának segítségével oktatta nekünk az idő mérését. Az iskolánknak jól képzett tantestülete volt, megtanítottak viselkedni, gondolkodni, ismereteket felhalmozni és ezeket felhasználni. Tisztelettel és szeretettel gondolok mindazokra, akik életem első szakaszában oktatóim, nevelőim és irányítóim voltak. Az iskolán kívül rengeteget tanultam anyai nagyapámtól és nagybátyámtól, ők a közeli nyomdában dolgoz-

tak, szabadidőm nagy részét ott töltöttem, a betűk, a nyomtatott oldalak világában. Ők tanítottak meg arra, hogy mi a haza- és nemzetszeretet, segítettek nemzeti történelmünk főbb állomásainak megismerésében, megtanítottak a könyv szeretetére, az olvasni vágyásra, közel hozták mindazon ismereteket, amelyeket az osztályharcos és internacionalista iskolapolitika mint károst kivetett. Jól emlékszem arra, hogy milyen körülmények között jutottam mint IV. osztályos az első könyvem birtokába. Magyar könyvek vásárát rendezték meg városomban, megtakarított pénzcékskémből egy tanuló számára készült magyar helyesírási szótárt vásároltam. 1952 őszén, mivel Szilágysomlyón megszüntették a középfokú oktatást, a legközelebbi városban, Zilahon, a volt Református Wesselényi Kollégiumban folytathattam tanulmányaimat. Az akkori néven a zilahi 2. számú Elméleti Liceumban, majd 1953-tól az Ady Endre Elméleti Liceumban a szovjet iskolai modell szerint, gyorsított eljárásban 10 osztály után kaptunk érettségi oklevelet. Itt, annak ellenére, hogy kitűnő tanáraink voltak, a kor parancsára nem sokkal maradtunk, alacsony tudásszint mellett parancsra „elfelejtettek” egy sor tantárgyat órarendbe iktatni. Hiányzott az anatómia, növénytan, állattan, az algebra és trigonometria felsőbb szintje, rajz, ének, művészettörténet, a magyar irodalom költőinek, íróinak színe-java stb. Ha jól emlékszem, a román irodalomból három év alatt jutottunk a Sadoveanu által megírt Mitrea Cocor végére, ebből írtuk az érettségi dolgozatot, ebből felvételiztünk az egyetemre is. Ellenben egy sor olyan ismeretre tettünk szert „sorok” között, amit az akkori generációk soha nem felejtettek el. A Wesselényi Kollégiumnak a több évszázados múltja volt a hátunk mögött, a hagyományok őrződtek és mentődtek nemzedékről nemzedékre, szabályozva volt a tanár-diák viszony, íratlan szabály követelte a tanár tisztele-

tét, a tanáriba vagy netán az igazgatói szobába való behívás rendkívüli és sokáig számon tartott eseménynek számított, a diákonthon megszervezése és működtetése a régi szokásokra épült. Manapság egy fiatalnak nem sokat mond a konviktus, az apparitor, a szilencium, a szolgálatos diákok rendszere, a szobafőnök, az iskolakezdes ünnepélyessége, a végzős diákok búcsúztatása, a ballagás, a diákénekek, az iskola nagycsengőjére függesztett boros üveg, ezt az iskola kapusa kapta, hogy az utolsó kicsengetés minél hosszabb legyen...

Így kerültünk ki a „nagyéletbe”, amikor még a 17. életévünket sem töltöttük be. A családban kapott indíték alapján a jövőmet a történelem szakon képzeltem el. 1957-ben kezdtem meg tanulmányaimat a Bolyai Tudományegyetem történelem és magyar karán. 1961-ben a Babeş-Bolyain végeztem és lettem oklevéles tanár. Az egyetemi évek során kitűnő egyetemi tanárokkal, professzorokkal hozott össze a sors. Szeretettel gondolok vissza dr. Imreh Istvánra, dr. Jakó Zsigmondra, dr. Ferenczi Istvánra, a tragikus sorsú dr. Borbáth Károlyra, dr. Pataky Józsefre, dr. Szabó T. Attilára. Szomorú élményként megemlítem a Bolyai Tudományegyetem egyesítését a Babeş Tudományegyetemmel, amit akkor a román-magyar barátság megerősítése címén hajtottak végre.

– Hosszú időn keresztül a szebeni magyar művelődési élet meghatározó személyiségeként tevékenykedett. Miért vál-

Szabó M. Atilla

Történész, helységnévkutató.

Született Szilágysomlyón, 1938. november 15-én.

Kutatási területe Erdély, Bánság és Partium helységeinek névanyaga, történeti és közigazgatási múltja, az erdélyi századok története.

Életműve: Erdély, Bánság és Partium történeti és közigazgatási helységnévtára (Csíkszereda, 2004).

lalta fel a szervezői szerepet, melyek voltak a munka nehézségei, szépségei?

– Tanárként több helységben tevékenykedtem. Tanítottam Szilágy megyében Szilágysomlyón, Perecsenben, Szeben megyében Erzsébetvárosban (Elméleti Líceum és Mezőgazdasági Líceum), Kiskapuson (Elméleti Líceum, majd Vegyipari Líceum) és Medgyesen (Báthory István Általános Iskola, Axente Sever Líceum magyar tagozata). Szeben megyébe medgyesi származású feleségem révén jutottam 1969-ben, áthelyezéssel. Itt egy más világba csöppentem, a szilágysági életvitel merőben különbözött a Szeben megyei állapotoktól. Ebben az új környezetben magyarként kétszeresen kellett bizonyítani, sokkal többet kellett felmutatni ahhoz, hogy emberileg, szakmailag elismerjenek, értékeljenek. Itt a magyar és román nyelv mellett kellett ismerni a német nyelvet is. A városban akkor megközelítőleg 10.000 magyar és közel 13.000 német anyanyelvű élt. A szász környezet, a szász műveltség, a hagyományok meghatározták az emberi kapcsolatokat, a társasági szokásokat. Akiket a szászok befogadtak, azok hosszú időn át élvezhették barátságukat. Amikor 40 évvel ezelőtt Medgyesre kerültem, ott egy gazdag művelődési élettel találkoztam. Működött a háromnyelvű szabadegyetem, a háromnyelvű népszínház, kórusok, néptáncgyűttesek, zenekarok stb. A szabadegyetem magyar tagozatát akkor Koncz Ilona tanárnő vezette a Szeben Megyei Magyar Dolgozók Tanácsának támogatásával. 1970 őszén feleségemmel, Mayer Erzsébettel bekapcsolódtunk a szabadegyetem szervezésébe, majd vezetésébe. Koncz Ilona nekünk adta át a stafétabotot, az intézményből rövidesen országszerte ismert népi egyetemet alakítottunk ki. Az előadások színtere előbb a Városi Művelődési Ház volt, később a Városi Szakszervezeti Művelődési Ház keretében működünk, élvezve az intézmény anyagi és erkölcsi támogatását is. Nem hagyhatom ki Hudea Achimet, a művelődési ház akkori igazgatóját, aki szívügyének tekintette szabadegyetemünk működését. Hetente tartottuk összejöveteleinket, mindig azon a hétköznapon, amikor nem volt magyar adása a román televíziónak. Abban a szerencsés helyzetben voltunk, hogy meghívhattuk és megismerhettük az akkori erdélyi és bukaresti magyar tudományosság, az irodalmi és művészeti élet kiválóságait. Előadást tartott körünkben – a teljesség igénye nélkül, az 1980.,

1981. év előadói – Banner Zoltán, Balázs Imre, Szilágyi Júlia, Kántor Lajos, Ritóók János, Fodor Sándor, Ferenczi István, Dáné Tibor, prof. dr. Spielmann József, Ráduly János, Bartis Ferenc, Beke György, Tonk Sándor, Lászlóffy Csaba, Varró János, Imreh István, Ditrói Ervin, Tóth Sándor, Egyed Ákos, Benedek Zoltán, Méhes György, prof. dr. Pálffy Béla, Vofkori László, dr. Újvári József, Bartha Levente, Binder Pál, Szegő Júlia, Dávid László, Kányádi Sándor, Wessely Tibor, Sebestyén-Spielmann Mihály, Veress Magda, Veress Zoltán, Dávid István, Benkő Elek, Herédi Gusztáv, Kerekes György, Benczédi Sándor, Csép Sándor, Szentimrei Judit, Aniszi Kálmán, Pillich László, Dehel Gábor, Sylvester Lajos, Beder Tibor, Kovács Nemere, Csávossy György, Gálfalvy György, Boér Ferenc, prof. dr. Módy Jenő. A hallgatóság a város magyarságának minden rétegéből származott, hetente 50–100 érdeklődő is eljött, nem volt ritka a nagy eseményeken megjelenő 300 hallgató sem. Intézményé nőtte ki magát ez a szabadegyetem, az egyházakon kívül találkozó helyet biztosított fiatalnak, idősnek egyaránt, ismerkedési lehetőséget adott a fiataloknak. Nagyon sok magyar házaspár a szabadegyetemnek köszönhette a megismerkedés lehetőségét. Főiskolánk történetének egy szakasza 1984. május 10-én zárult, ekkor az államvédelem a leváltásomat indítványozta, a fő vádpont az volt, hogy 1984. dec. 8-án, az országos tiltás ellenére, meghívottunkkal, Kántor Lajossal együtt megemlékeztünk Kós Károly 100. születésnapjáról. Az előadások sora nem szakadt meg, 1984 szeptembere és 1989 decembere között Jakab Elek mérnök vette át az irányítást. A rendszerváltás után ismét jómagam kísértem meg a folytatást, de néhány előadás után pénzübeli támogatás híján 1991 májusában ténykedésünket feleségemmel együtt befejeztük. Pályám állomásai közé tartozik a Szeben megyei RMDSZ vezetésében való részvétel, előbb oktatási-művelődési alelnökként, később megyei elnökként ügködtem 1996-ig, utána megyei EMKE elnökként Kiss Károly unitárius lelkész-szel és Illyés alapítványi támogatással tető alá hoztuk a medgyesi – Szeben megyei – Magyar Házat. Szerkesztőbizottsági tagja voltam a néhány évig megjelenő *Nagy-Küküllő* havilapnak, ezt Medgyes és Segesvár magyarsága jelentette meg.

– *Munkái alapján legfontosabb tevékenységi területe a helységnévkutatás. A*

helységnévszótár összeállítása hatalmas munka. A feleségével, Szabó M. Erzsébettel összeállított Erdélyi helységnévszótár című munka 1992-ben jelent meg, majd ezt követte az Erdély, Bánság és Partium történeti és közigazgatási helységnévtára. A kötetek hatalmas információanyagot tartalmaznak. Összeállítássukkor milyen munkamódszereket alkalmazott, akadt-e segítség?

– Diákjaim között voltak magyarok, románok, szlovákok, németek, cigányok, számukra részemről nem volt felállítva külön mérce. Elbeszélgetve velük, mindig visszatérő kérdés volt: melyik helységből származnak, van-e annak a románon kívül más neve is. Nagyon bosszantott, amikor magyar vagy esetleg német gyermek a faluja nevét románul adta meg. A 80-as évek elején elkezdtem cédlákon gyűjteni a Medgyes környéki helyneveket, a tevékenységemet kiterjesztettem később egész Erdélyre. Az elkészült és legépelt névanyaggal 1987 táján jelentkeztem a kolozsvári Kriterionnál, ahol jóindulattal eltanácsoltak, a Ceaușescu éra legvégén nem volt ildomos nemzetiségi helységnévgyűjtéssel foglalkozni. 1992-ben jelenhettem meg 10.000 példányban a Kriterion Kézikönyvek sorozatban az első, háromnyelvű (román, magyar és német) helységnévszótáram. A kis könyv sikerén felbuzdulva kutatni kezdtem Erdély, Bánság és Partium helységeinek névanyagát, történeti és közigazgatási múltját. Több mint 400 kiadvány (népszámlálási kiadványok, monográfiák, oklevéltárak, lexikonok, helységnévszótárak, statisztikák, folyóiratok stb.), brászói, marosvásárhelyi, kolozsvári, szatmárnémeti, budapesti, bécsi levéltárak, megyei könyvtárak anyagai, a németországi Erdély Intézet – Siebenbürgen Institut, Gundelsheim/Neckar fénymásolt anyagai, a budapesti Hadtörténeti Intézet térképtára, a budapesti Központi Statisztikai Hivatal központi könyvtára, a Teleki László Intézet könyvtára segítettek az anyag összeállításában. Külön köszönet illeti a Teleki László Intézet főmunkatársát, Bárdi Nándort, aki állandó segítőt és támogatóm volt. A székelyudvarhelyi Dokumentációs Könyvtár vezetője, Róth András Lajos támogatását és segítségét ugyancsak köszönöm. A tanyavilág és telepek mai állapotának felmérésére több mint 300 db, postán elküldött levélben érdeklődtem a települések lelkészeinél, pedagógusainál, a kisebb létszámú nemzetiségek (csehek, szlovákok, szerbek, horvátok, bolgárok,